

Sieć Obywatelska Watchdog Polska

PRAWA SĄ DO UŻYWANIA

PRZEWODNIK DLA WSZYSTKICH, KTÓRZY CHCĄ MIEĆ
WPŁYW NA TO, CO DZIEJE SIĘ W GMINIE.

Stan prawny na 2025 rok

Władze samorządowe, które wybieramy w wyborach, podejmują decyzje dotyczące inwestycji w gminie, funkcjonowania szkoły, przedszkola, ochrony zdrowia czy pomocy społecznej. W wyborach mieszkańcy decydują wprawdzie o tym, kto będzie rządził, ale nie oddają całej władzy. Wciąż mogą przedstawiać władzy swoje oczekiwania i wpływać na jej decyzje.

Trzeba jednak wiedzieć, jak to robić. Dlatego przygotowaliśmy przewodnik po narzędziach przewidzianych w ustawach, które dają mieszkańcom możliwość współdecydowania o tym, co dzieje się w ich miejscowości.

Zespół Sieci Obywatelskiej Watchdog Polska

1. WNIOSEK (O POPRAWĘ)

Kiedy zależy Ci, by gmina zrealizowała jakieś konkretne przedsięwzięcie, np. zbudowała większy parking przy przychodni czy zainstalowała monitoring wokół szkoły, możesz w tej sprawie złożyć wniosek. Mówi o tym Kodeks postępowania administracyjnego w artykule 241.

Pozwala on zaproponować dowolne rozwiązanie, którego realizacja leży w kompetencjach urzędu. Można np. złożyć wniosek o poprowadzenie chodnika w miejscu, w którym mieszkańcy wydeptują ścieżkę, a w brzydką pogodę brną w błocie.

Urząd musi odpowiedzieć bez zbędnej zwłoki (czyli możliwie szybko), nie później jednak niż w ciągu miesiąca od daty złożenia wniosku. Odpowiedź wprawdzie nie musi być pozytywna, ale w praktyce często sygnał od mieszkańców może zostać wykorzystany lub wzięty pod uwagę w planach

gminy. Jeśli nawet wniosek nie zostanie przyjęty, to sprawa jest udokumentowana, bo administracja ma obowiązek poinformowania o sposobie załatwienia wniosku (w tym uargumentowania, dlaczego nie uwzględniono rekomendacji). Sposób rozpatrzenia wniosku nie podlega kontroli sądownoadministracyjnej. Na sposób rozpatrzenia wniosku przysługuje jednak skarga powszechna (art. 246 §1 kpa).

Wniosek można wysłać faksem, ustnie do protokołu, za pośrednictwem platformy ePUAP lub tradycyjnie, pisemnie.

2. PETYCJA

Najbardziej sformalizowaną formą komunikacji z gminą jest petycja. Przedmiotem petycji może być żądanie dotyczące zmiany przepisów prawa czy podjęcia przez urząd jakiegoś rozstrzygnięcia dotyczącego mieszkańców. W petycji możesz na przykład zwrócić się do urzędu z wnioskiem o publikację w Biuletynie Informacji Publicznej rejestru umów czy wprowadzenia do statutu gminy obowiązku udzielania mieszkańcom głosu podczas sesji rady gminy.

To, czy pismo zostanie uznane za wniosek czy petycję, zależy od jego treści. Petycję, podobnie jak wniosek, mogą złożyć pojedyncze osoby. Jej dużą zaletą jest fakt, że musi pojawić się w Biuletynie Informacji Publicznej urzędu, a rada gminy musi poinformować zbiorczo o tym, jak rozpatrywała petycję w danym roku. Z kolei wadą petycji jest czas jej rozpatrywania - do 3 miesięcy (a w przypadku

wydłużenia terminu przez urząd – nawet do 6 miesięcy). Odpowiedź musi być pisemna i zawierać uzasadnienie. Jeśli nawet mamy zastrzeżenia do sposobu rozpatrzenia naszej petycji, nie możemy wnieść skargi. Petycję można złożyć za pomocą środków komunikacji elektronicznej (art. 4 ust. 1 ustawy o petycjach).

3. SKARGA

Kiedy masz zastrzeżenia do pracy wójta czy rady gminy, zauważysz nieprawidłowości w funkcjonowaniu urzędu gminy czy jakiejś gminnej jednostki, możesz złożyć na nich skargę.

Jeżeli będzie ona dotyczyła wójta, to należy ją złożyć do rady gminy, a jeśli to prace rady budzą zastrzeżenia, to skarga powinna trafić do wojewody lub regionalnej izby obrachunkowej (w sprawach finansowych).

Odpowiedź musi nastąpić bez zbędnej zwłoki (czyli możliwie szybko), nie później jednak niż w ciągu miesiąca od daty złożenia skargi.

Skargę można wysłać faksem, ustnie do protokołu, za pośrednictwem platformy ePUAP lub tradycyjnie, pisemnie.

4. INICJATYWA LOKALNA

Jeśli chcesz z innymi mieszkańcami zrobić coś fajnego na terenie gminy – powiesić karmniki, odmalować płot przed szkołą czy posadzić kwiaty – zgłoś się po wsparcie finansowe do urzędu.

Formą zgłaszania pomysłów na działania w gminie jest inicjatywa lokalna. Pozwala ona pojedynczy mieszkańcom, nieformalnym grupom mieszkańców oraz organizacjom wnioskować o to, by władze gminy wsparły jakieś ich przedsięwzięcie. Ważne jest to, że mieszkańcy i tak są w nie zaangażowani, wkładając swoją pracę. Na przykład pielęgnują skwer miejski i chcą, by gmina zakupiła sadzonki; sprzątają park, marząc o postawieniu w nim ławek, ale nie mają odpowiednich materiałów, których oczekują od gminy.

Wniosek w ramach inicjatywy lokalnej wygląda tak samo, jak przedstawiony wyżej wniosek mieszkańców czy mieszkańca, trzeba w nim jednak przedstawić, jaki jest wkład osób zaangażowanych w przedsięwzięcie i jaka konkretnie pomoc potrzebna jest ze strony gminy. Warto też wykazać korzyści dla wspólnoty gminnej.

WAŻNE:

inicjatywa lokalna musi być realizowana na terenach należących do gminy. Nie jest możliwe sfinansowanie działań wspólnot mieszkaniowych lub dotyczących prywatnych posesji.

5. KONSULTACJE SPOŁECZNE

Władze gminy mają obowiązek konsultowania niektórych spraw z mieszkańcami, jednak nic nie stoi na przeszkodzie, by pytały mieszkańców o zdanie również wtedy, gdy nie mają takiego obowiązku.

W czasie konsultacji społecznych przedstawiciele władz lokalnych przedstawiają mieszkańcom swoje plany dotyczące np. aktów prawnych (ich zmiany lub uchwalania nowych), inwestycji i wszelkich przedsięwzięć, które mogą wpływać na ich codzienne życie. Kolejnymi etapami konsultacji są: wysłuchanie opinii mieszkańców, aby dowiedzieć

się, jakich modyfikacji w planach oczekują i przedstawienie ich ostatecznego kształtu.

Choć konsultacje w dużej mierze zależą od inicjatywy władz gminy, warto pamiętać, że także mieszkańcy mogą wnioskować o ich przeprowadzenie lub złożyć w tej sprawie petycję.

Postulując przeprowadzanie konsultacji społecznych w gminie, można powoływać się na artykuł 5a Ustawy o samorządzie gminnym, który mówi, że należy je prowadzić w sprawach ważnych dla gminy.

Sposób i zakres konsultowania decyzji to najlepszy wskaźnik otwartości władz gminy na głos mieszkańców. Konsultować można na wiele sposobów – przeprowadzając bada-

nia opinii, stwarzając możliwości składania uwag, zebrania z mieszkańcami, wyłożenie księgi konsultacyjnej, dyskusje na forach internetowych, skrzynkę na opinie, warsztaty.

Warto zainteresować się, czy gmina ma obowiązkową uchwałę o konsultacjach, która określa zasady i tryb przeprowadzania konsultacji z mieszkańcami. Jeżeli jej nie ma, to należy dążyć do jej uchwalenia.

6. INICJATYWA UCHWAŁODAWCZA

Ustawa o samorządzie gminnym przewiduje możliwość zgłoszenie projektu uchwały przez mieszkańców. Musi ona dotyczyć kwestii, którymi może zajmować się rada gminy, np. nazwy ulicy.

Zgłoszenie projektu uchwały wymaga poparcia mieszkańców. W gminie do 5000 mieszkańców - co najmniej 100 osób; w gminie do 20 000 mieszkańców - co najmniej 200 osób, a w gminie powyżej 20 000 mieszkańców - co najmniej 300 osób.

Po złożeniu projektu uchwały rada gminy powinna się

nim zająć na najbliższej sesji, jednak nie później niż po upływie 3 miesięcy od dnia złożenia projektu. W każdej gminie musi być uchwała regulująca szczegółowe zasady wnoszenia projektów uchwał, zasady tworzenia komitetów inicjatyw uchwałodawczych, zasady promocji obywatelskich inicjatyw uchwałodawczych, formalne wymagania, jakim muszą odpowiadać składane projekty.

7. FUNDUSZ SOŁECKI

Od 2009 roku mieszkańcy wsi mogą podejmować wiążące decyzje o części budżetu gminy. Taką możliwość daje ustawa o funduszu sołectkim. O przeznaczeniu funduszu sołectkiego decydują bezpośrednio mieszkańcy sołectw na zebraniach wiejskich. Oczywiście za wykonanie funduszu sołectkiego, podobnie jak całego budżetu gminy, odpowiada wójt. Wniosek można wystąpić pocztą elektroniczną, faksem, ustnie do protokołu, za pośrednictwem platformy ePUAP lub tradycyjnie, pisemnie.

Ważne terminy dotyczące funduszu sołectkiego

O tym, czy w gminie zostanie wyodrębniony fundusz sołectki, który jest budżetem obywatelskim, decyduje rada gminy. Musi to zrobić do 31 marca każdego roku - podjęta w tym terminie pozytywna uchwała dotyczy kolejnych lat. Jeżeli rada gminy nie zamierza wyodrębnić z budżetu funduszu sołectkiego na kolejny rok, musi podjąć, również do 31 marca, uchwałę o jego niewyodrębnieniu. Podjęcie uchwały negatywnej zobowiązuje radę do zajęcia się kwestią funduszu sołectkiego w kolejnym roku.

Kolejnym ważnym terminem jest 31 lipca. Do tego dnia wójt gminy musi poinformować sołtysów o tym, jaka kwota funduszu sołectkiego przypada na ich sołectwo.

Najważniejszą zaś datą jest 30 września, gdyż do tego dnia musi odbyć się zebranie wiejskie i musi zostać zło-

żony wniosek o fundusz sołectki wraz z uchwałą zebrania wiejskiego, protokołem i listą obecności z zebrania.

Kwoty z funduszu sołectkiego

Wysokość funduszu sołectkiego zależy głównie od zamożności gminy i liczby mieszkańców danej wsi.

Nie jest to kwota dowolna. Wójt musi ją obliczyć, biorąc pod uwagę konkretne wskaźniki, a ustawa o funduszu sołectkim podaje, według jakiego wzoru musi to zrobić.

O czym możesz decydować?

Pieniądze z funduszu można wydać na zadania, które spełniają trzy warunki formalne: służą poprawie warunków życia mieszkańców, są zadaniami własnymi gminy oraz są zgodne ze strategią rozwoju gminy.

WAŻNE:

Rada gminy może podjąć uchwałę o zwiększeniu kwoty przeznaczonej na fundusz sołecki ponad ustawowe minimum.

W praktyce oznacza to, że można je wydać na to wszystko, na co wydaje pieniądze gmina. Przedsięwzięcia z funduszu muszą być realizowane na terenie sołectwa, w którym mieszkańcy podejmują decyzję o jego wydatkowaniu.

Wniosek o finansowanie z funduszu sołeckiego

Nie ma ustawowego wzoru wniosku o fundusz sołecki. Aby wniosek był poprawny, musi zawierać:

- wskazanie przedsięwzięć do realizacji na terenie sołectwa w ramach funduszu;
- kalkulację kosztów realizacji przedsięwzięć (koszty te muszą mieścić się w limicie przeznaczonym dla sołectwa);
- uzasadnienie, w którym wskazane jest, w jaki sposób realizacja przedsięwzięć finansowanych z funduszu przyczyni się do poprawy warunków życia mieszkańców sołectwa.

W przypadku, gdy wniosek nie spełnia wymogów formalnych, wójt w ciągu 7 dni informuje o tym sołtysa. Sołtys

ma kolejne 7 dni na podtrzymanie wniosku w niezmienionej formie. Informację o podtrzymaniu wniosku kieruje do rady gminy za pośrednictwem wójta. Rada gminy ma 30 dni na rozpatrzenie wniosku i rozstrzygnięcie rady jest wiążące dla wójta.

Fundusz sołecki to świetny instrument podejmowania decyzji. Jego największą zaletą jest to, że mieszkańcy gminy decydują sami o realizacji swoich potrzeb. W odróżnieniu od zwykłego wniosku do budżetu, przedsięwzięcia zaplanowane w funduszu sołeckim muszą być zrealizowane.

Warto pamiętać, że poza decydowanie o funduszu sołeckim, możesz mieć również wpływ na to, jak wydatkowane są gminne pieniądze, składając na przykład wniosek do budżetu, w którym proponujesz, co Twoim zdaniem powinno się w budżecie znaleźć (o wniosku pisaliśmy na początku naszego poradnika). W przypadku wniosków do budżetu warto pamiętać, że najsensowniej jest składać je we wrześniu i na początku października, ponieważ do 15 listopada każdego roku wójt, burmistrz czy prezydent musi przedstawić radzie gminy projekt budżetu.

8. BUDŻET OBYWATELSKI

Inną formą współdecydowania przez mieszkańców o wydatkach publicznych, jest budżet obywatelski, odpowiednik funduszu sołeckiego w mieście.

Na wprowadzenie budżetu obywatelskiego decyduje się coraz więcej miast, a od 2019 roku obowiązkowo muszą go wprowadzić miasta na prawach powiatu.

Wysokość budżetu obywatelskiego wynosi co najmniej 0,5% wydatków gminy zawartych w ostatnim przedłożonym sprawozdaniu z wykonania budżetu.

W ramach budżetu obywatelskiego pomysły mieszkańców wybrane co roku w głosowaniu, rada gminy włącza

do projektu budżetu i muszą one być zrealizowane. Budżet obywatelski może mieć charakter ogólnomiejski albo może dotyczyć mniejszych obszarów, jednak zawsze to będą jednostki pomocnicze gminy, np. osiedla.

Aby mieszkańcy mogli co roku decydować o tym, jak wydadzą te pieniądze, rada gminy musi podjąć uchwałę określającą szczegóły realizacji budżetu obywatelskiego – jak powinny wyglądać projekt, ile podpisów należy pod nim zebrać, jakie są zasady oceny.

Poradnik przygotowała Sieć Obywatelska Watchdog Polska, organizacja, która pilnuje, żeby ludzie wiedzieli, co robi władza. Uczy mieszkańców, że mogą pytać urzędy o rzeczy dla nich ważne i pokazuje, co robić, gdy urzędnicy unikają odpowiedzi. Organizacja udziela bezpłatnych porad prawnych z zakresu dostępu do informacji publicznej. Można ją wesprzeć m.in. przekazując 1% podatku. Szczegóły na stronie siecobywatelska.pl.

Imię i nazwisko

Adres osoby

składającej wniosek

Miejscowość, data

Organ, do którego kierujesz wniosek

Osoba, funkcja, adres

Na podstawie art.63 Konstytucji RP oraz art. 241 Kodeksu postępowania administracyjnego składam wniosek o:

Opis sprawy, co chcesz poprawić, jaki jest problem.

Jakich zmian oczekujesz.

Imię i nazwisko

Spis załączników:

Imię i nazwisko

**Adres osoby
składającej wniosek**

Miejscowość, data

Organ, do którego kierujesz wniosek

Osoba, funkcja, adres

**Na podstawie artykułu 63 Konstytucji RP oraz art. 227 Kodeksu
postępowania administracyjnego składam skargę na (kogo?)**

Opis sprawy

Postulaty (czego oczekujesz)

Imię i nazwisko

Spis załączników

Imię i nazwisko

Adres osoby składającej petycję

**(jeżeli petycję wnosi grupa podmiotów,
należy tu zaznaczyć, że wnoszący jest
osobą reprezentującą tę grupę)**

**Jeżeli wysyłasz petycję pocztą elektroniczną,
podaj adres email**

Miejscowość, data

Organ, do którego kierujesz wniosek

Osoba, funkcja, adres

Wnoszę/Wnosimy petycję o:

Przedmiot petycji

**Informacja, czy zgadzasz się na ujawnienie na stronie interneto-
wej Twoich danych osobowych lub danych o Twojej instytucji.**

**Imię i nazwisko osoby
reprezentującej grupę podmiotów
lub właściwa reprezentacja instytucji.**

Załączniki (jeżeli dotyczy)

**Lista z danymi osób/instytucji wnoszących petycję (winna zawierać
informację o adresie zamieszkania lub siedzibie każdego pod-
miotu)**

Inne załączniki